

Wetenschappelijk onderbouwde aanpak werkt

'Met Woorden in de Weer' maakt woordjes leren leuk

Marianne Verhallen

Een grote woordenschat is handig. Het helpt kinderen bij het leren. Maar wat schiet een kind ermee op als het woorden leert zonder goed te weten wat ze werkelijk betekenen? Weinig. Net zo belangrijk als de omvang van de woordenschat is de achterliggende woordkennis. Marianne Verhallen, de vrouw achter 'Met Woorden in de Weer', legt uit waarom.

De manier waarop kinderen taal leren blijft een fascinerend proces. Dat vond Marianne Verhallen ook – en nog steeds. In 1999 promoveerde ze aan de faculteit Linguïstiek (Taalwetenschap) van de Universiteit van Amsterdam op een onderzoek naar woordenschatverwerving van kinderen. "In het verleden ging de aandacht vooral uit naar grammatica. Dat is veranderd. Tegenwoordig kijken we ook naar de woordenschat. En niet alleen naar de omvang daarvan, maar gelukkig ook naar de achterliggende structuur en de kwaliteit van woordkennis. Daar heb ik me in mijn promotie op gericht." Toen het onderzoek klaar was en ze de conclusies trok, schrok ze van de resultaten. "De allochtone kinderen die ik had onderzocht bleken veel minder kennis achter die woorden te hebben dan de autochtone klasgenootjes. Ze konden veel minder betekenis aan de woorden geven dan Nederlandse kinderen en de betekenistoekenning was minder abstract. Maar wat ik vooral zorgwekkend vond, was dat dit voor leerkrachten verborgen blijft. In het onderwijs is vooral aandacht voor de omvang van de woordenschat, de kwantiteit, eerder dan voor de kwaliteit."

Pakketje informatie

Om haar verhaal te illustreren geeft ze een voorbeeld. "Neem het begrip kikker. Daar heb je vast een beeld bij. Het is een heel pakketje informatie. Een kikker is meestal groen, hij kwaakt, legt eitjes waar kikkervisjes uit komen, leeft in en rond het water en reigers zijn er dol op. Reikt je kennis nog verder, dan weet je dat kikkers amfibieën zijn en misschien zelfs waarin kikkers afwijken van padden. Dat soort kennis bleek bij autochtone kinderen veel meer aanwezig dan bij allochtone kinderen."

Woordparachute

Het begrip van de informatie die schuilgaat achter een woord wordt ook wel 'diepe woordkennis' genoemd. Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw is voor dit aspect van taalverwerving steeds meer aandacht gekomen. Verhallen: "En dat is maar goed ook. Vroeger zagen we woordjes als een zak losse erwttjes, die geen relatie met elkaar hadden. Nu kijken we daar anders tegenaan."

Op een gegeven moment ben ik mijn eigen bureau gestart. Samen met Dirkje van der Nulft ben ik voor leerkrachten de aanpak 'Met Woorden in de Weer' gaan ontwikkelen. Een goed voorbeeld van deze aanpak is de woordparachute. Bovenin bevindt zich een woord, met daaronder aftakkingen naar woorden die er een relatie mee hebben. Bovenin heb je bijvoorbeeld 'amfibie' en daaronder hangen dan woorden zoals 'kikker', 'pad' en 'krokodil'. Een ander voorbeeld is 'gereedschap', met daaronder 'hamer', 'beitel' en 'nijptang'. Door zo'n woordparachute te maken, krijgen kinderen gevoel voor de abstracte, bovenliggende betekenissen. Het geeft structuur aan de kennis. Daardoor begrijpen de kinderen de woorden niet alleen beter, maar kunnen ze die ook beter onthouden. En als het taalbegrip toeneemt, gaat leren makkelijker en wordt het leuker."

Tekst en fotografie:
Martin van Rooij

Stampwerk

Veel methodes voor woordenschat richten zich op het onthouden van de woordvorm. De opbouw van de betekenis kennis is van ondergeschikt belang. Het lijkt op het ouderwetse woordjes stampen. Verhallen: "Dat werkt net zomin als kinderen de betekenis van een woord laten opzoeken in een woordenboek, of een woordenboekdefinitie uit het hoofd laten leren. Waarom gebeurt dat nog? De kenmerken van goed woordenschatonderwijs zijn al jaren bekend. Alle Amerikaanse onderzoeken wijzen in dezelfde richting."

Woordenschatonderwijs is het meest succesvol als het voldoet aan de volgende kenmerken:

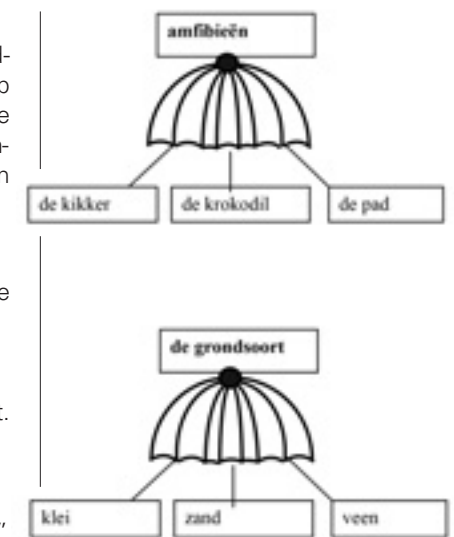
- Intentionele instructie: de leerkracht geeft een korte heldere betekenisomschrijving.
- De woorden worden opgehangen in de klas en er wordt een woordmuur gemaakt.
- Er is sprake van diepe verwerking door het aanbieden van woorden in betekenisstructuren (drie voor de prijs van één: kikker-krokodil-amfibie), die zichtbaar worden gemaakt.
- De leerkracht wakker de interesse aan en stimuleert het plezier met woorden."

Woorden selecteren, omschrijven en presenteren

Alle wetenschappelijk vastgestelde elementen zijn verwerkt in de aanpak 'Met Woorden in de Weer.' Verhallen: "In twee dagen leren we leerkrachten van groep 1 tot en met 8 hoe ze uit hun lesstof woorden kunnen selecteren om vervolgens de betekenis ervan bondig te formuleren, waarna ze deze woorden aan de kinderen kunnen aanbieden. Het is dus geen separate taalmethode, maar een manier om in AL je lessen stil te staan bij specifieke woordclusters. Dat kan een woordgroep uit de aardrijkskundeles zijn, bijvoorbeeld 'bodemschikt-klei-löss-veen', of uit de geschiedenisles, zoals 'staatsvorm, democratie, dictatuur. Het kunnen evengoed ook woorden zijn die je tegenkomt in een prentenboek."

Plezier

Wil het onderwijs zich vernieuwen, dan moet het volgens de Canadese onderwijskundige Michael Fullan werken aan een 'new set of mind', een 'new set of tools' en een 'new set of skills'. "In twee dagen vindt die omslag plaats. We zien dat leerkrachten al na een uur inzien wat de kracht van deze aanpak is. We zetten vervolgens vier stappen: willen, weten, kunnen en doen. De tweede dag bereiden ze een eigen les voor met gebruikmaking van wat ze hebben geleerd. De dag erna begint de implementatie al. Hoeveel het oplevert? Dat hangt ervan af hoe intensief je de methode toepast. Als je de aanpak veel gebruikt, verbeteren de resultaten van begrijpend lezen, evenals de Cito-scores. Leerkrachten merken ook dat het werkt. Ze zien dat kinderen meer interesse in taal krijgen, naar de betekenis van woorden gaan vragen en gaan vragen: 'Juf, mag dát woordje ook in de parachute op de woordmuur?' Ze krijgen meer plezier in taal."

Meer materialen

De aanpak van Marianne Verhallen en Dirkje van der Nulft heeft zijn weerslag gekregen in verschillende materialen, waaronder 'Logo 3000', een methode om een basiswoordenschat van drieduizend woorden te leren. Niet alleen handig voor kinderen met een taalachterstand, maar ook voor hun ouders. Een andere methode is 'Wonderwoorden'. In één dag krijgen alle kinderen taalmiddelen aangereikt om hun gevoelens te verwoorden, zodat ze ruzietjes onderling beter kunnen uitpraten.

Meer weten?

Kijk op www.rezulto.nl, www.logo3000.nl of www.wonderwoordenwinkel.nl.